

Tanzanya Enerji Notu

GENEL BİLGİ :

Resmi adı:	Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti
Yönetim Şekli	Cumhuriyet
Devlet Başkanı	Jakaya Kikwete (2005'ten beri)
Yüzölçümü	886.037 km ²
Nüfusu	46.200.000
Konuşulan Diller	Swahili (resmi), İngilizce (resmi), Arapça, yerel diller
Başkenti	Darüsselam
Para Birimi	Tanzanya şilini (TZS)
Kur:	1\$ = 1,583 TZS
Zaman Dilimi	GMT+3

- Tanzanya, Nisan 1964'te Tanganika ve Zanzibar adlı iki bağımsız devletin birleşmesinden meydana gelmiştir. Başkenti Darüsselam'dır. Tanzanya halkının %26'sı şehirlerde yaşamaktadır. Nüfusun büyük çoğunluğu Bantu etnik kökenlidir. Ayrıca ülkede az sayıda Arap, Hintli, Pakistanlı ve Avrupalı vardır. Resmi dili İngilizce ve Swahili'dir. Resmi para birimi Tanzanya Şilini olan ülkede İslamiyet, Hristiyanlık ve yerel dinler yaygındır.
- Tanganika, kuzeyde Kenya, Uganda, kuzeybatıda Ruanda ve Burundi, batıda Kongo, güneybatıda Zambiya, güneyde Malavi ve Mozambik, doğuda Hint Okyanusu ile çevrilidir. Zanzibar, Tanganika'nın kuzey kıyısından 40 km uzaklıktaki Zanzibar ve Pemba adalarından meydana gelmiştir.
- Tanzanya'da ülke siyasi hayatına tek parti hakimdir. Tanzanya 30 idari bölgeye ayrılmış olup, bunların 25'i Tanganika'da, 3'ü Zanzibar'da, 2'si Pemba'dadır. Ülkenin idari yapısında çok sayıda yabancı devlet görevlisi vardır. Bunların çoğu teknik, sağlık ve sivil havacılıkla ilgili görevlerdedir. Tanzanya, Birleşmiş Milletlere, Afrika Birliği örgütüne ve İngiliz Milletler Topluluğuna üyedir.

TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER :

	2009	2010	2011	2012	2013*
GSYİH (milyar \$)	21,37	23,79	25,57	29,97	30,66
Büyüme (%)	6,0	7,0	6,4	6,9	7,0
Kişi Başı GSYİH (\$)	527	554	565	650	699
Enflasyon (yıl sonu %)	12,1	7,2	12,7	14,8	9,4
Dış Ticaret					
İhracat (milyar\$)	2,9	4,9	5,6	6,0	6,5
İthalat (milyar\$)	6,5	8,0	10,6	11,0	12,2
Cari İşlemler Dengesi (milyar \$)	-2,5	-2,8	-4,6	-4,2	-4,9
Dış Borç (milyar \$)	8,3	9,4	11,0	13,2	15,5

KAYNAKLAR: Economist Intelligence Unit (EIU), IMF, ITC – Trade Map

* tahmini rakamlar

ENERJİ SEKTÖRÜ :

Tanzanya ilk milli enerji politikasını 1992’de yürürlüğe soktu. Hükümet, enerji politikalarında altyapıyı zenginleştirmeyi, milli ve ticari çıkarların arasında bir denge olarak verimli bir enerji sektörü yapılanmasına ulaşmayı hedefliyor.

Sektörde yaşanan genel sorunlar:

- Elektrik arzı ve dağıtımını arttırmak
- Petrol sektörünü geliştirmek
- Bölgesel işbirliği
- Kırsal alanları elektrikleştirmek

Sorunlar göz önünde bulundurularak belirlenen stratejiler:

- Denetim mekanizması çerçevesi kurmak
- Çalışan piyasa ekonomisi kurmak
- Bölgesel işbirliği ve ticareti arttırmak
- Enerji verimliliğini arttırmak
- Enerji üretimini üretici için ekonomik, tüketici için uygun fiyatlara sağlayacak mali politikalar geliştirmek

Tanzanya’nın ana enerji kaynakları arasında biokütle enerjisi (%90), petrol ürünleri (%8), elektrik (%1.5) ve kömür ve çeşitli yenilenebilir enerji kaynaklarının yer aldığı diğer (%0.5) enerji kaynakları bulunmaktadır. Ülkedeki enerjinin %80’i biokütleden elde edilmekte ve kırsal alanlarda tüketilmektedir. Hükümet, 2003 yılında düzenlenmiş enerji stratejisini 2013 yılında güncelleme kararı aldı. Bu güncellemede, ülkede ağırlıklı olarak kullanılmaya devam edilen kereste, biyoyakıt ve kömüre ağırlık verilmesine karar verildi.

Tanzanya'nın biokütle enerjisine bağımlılığı, ülkenin orman alanlarında azalmaya neden olmaktadır. Buna karşın ülkenin döviz kazancının yaklaşık %25 ile %35 arası petrol ithalatı masraflarını oluşturmaktadır.

Günümüzde ülke nüfusunun sadece %18.4'ü elektrik enerjisine erişim sağlayabilmektedir. Kırsal alanlar dahil olmak üzere ülkenin birçok yerinde elektrik dağıtım şebekesi kurulması mali ve ekonomik nedenlerden ötürü mümkün olamamaktadır.

Sektöre Kısa Bakış

- **Enerji arzı:** TANESCO (Tanzania Electric Supply Company) ana kara ve Zanzibar'a elektrik sağlayan tek dikey entegre elektrik şirketi. Milli şirkete elektriği 3 bağımsız üretici sağlıyor. 2010'da net elektrik üretimi 4.3 milyar kilowat/saattir. Üretimin %60'ı hidroenerjiden, geri kalanı fosil yakıtlardan sağlandı. Elektriğin ağırlıklı olarak hidroenerjiden sağlanması kuraklık dönemlerinde enerji sıkıntısı sorununa da sebep oluyor. Ülke, komşusu Uganda ve Zambiya'dan elektrik ithal ediyor. Enerji Bakanlığı, TANESCO'nun monopolisini kırmak ve özel sektör yatırımlarını teşvik etmek için elektrik temini sektörünü yeniden düzenliyor.
- **Petrol:** Ülkenin bütün petrol ihtiyacı ithal ediliyor. 2010 yılı petrol tüketimi 35tdb'ye ulaştı. 1998 ve 1999 yıllarında petrol ithalatı için ödenen miktar, ülkenin toplam ihracat rakamlarının yaklaşık dörtte birine eşitti. Petrol ithalatı genel olarak ülkenin döviz gelirlerinin 3'te birine eş geliyor. Sektörde sadece birkaç oyuncunun olması oligopolistik trendleri artırıyor. Petrol temininde kaynak güvenliğini sağlamak milli enerji politikasının başlarında yer alıyor.
- **Madencilik:** 1997-2001 yılları arasında madencilik sektörü hızlı yükselişe geçti. 2011 yılında ülke toplam 105,000 kısa ton kömür üretildi. Üretimin hepsi ülke içinde tüketildi. Tanzania aynı sene tüketim talebini karşılamak için 4,000 kısa ton ithal etti. Kömür üretimi ve dağıtım konusunda kapasite eksikliği var ve özel sektörün bu alana yatırım yapması bekleniyor. 2015 ve 2016 yıllarında yeni termik santral projeleri öngörülüyor.
- **Doğal gaz:** Artan doğalgaz rezervleri enerji yatırımları için önemli fırsatlar barındıran bir alan. Ülkedeki en büyük gaz rezervlerinin başında 30 milyar metre küplük Songo Songo ve 15 milyar küplük Mnazi Bay rezervleri geliyor. Bu rezervlerde doğal gaz çıkarımı ve üretimi sırayla 2004 ve 2006 yıllarında başladı. Keşfedilmiş rezervler kaynak bakımından orta vadede elektrik üretimi ve petrokimyasal endüstride kullanılacak kapasitede kısıtlı olduğu için doğal gaz araştırmalarını devam ettirmek milli öncelik haline getirildi. Yeni keşiflerle 2013 yılı toplam doğal gaz rezervleri 42.7 TCF'ye ulaştı. Kurumsal ve yasal sistemi inşa etmek, doğal gaz konusunda bilgili ve deneyimli insan kaynağına ulaşmak, yerli ve yabancı sermayeyi çekecek bir ortam yaratmak doğal gaz sektörünün bugün karşılaşmaya devam ettiği zorlukların başında yer alıyor. Henüz bir doğalgaz fiyatlandırma politikası tasarlanmış değil, ancak hükümet yatırımlarını teşvik edecek, aynı zamanda da tüketiciler için tutarlı ve uygun fiyatlar önerecek bir

politika geliştirmeyi planlıyor. Hükümetin 2013 doğalgaz strateji belgesinde yerel kapasitenin geliştirilmesi de yer alıyor. Yerel işgücünün bilgilendirilmesi ve milli petrol şirketinin kapasitesinin geliştirilmesi için uluslararası petrol ve gaz şirketleriyle çalışmak isteniyor.

BG Group-Ophir Energy ve Statoil-ExxonMobil ortaklıkları Tanzanya'daki offshore keşif çalışmalarını önde götürüyor. BG ve Ophir toplam rezervi 10 tcf'yi bulan 7 keşif buldu. Statoil ve ExxonMobil'in kazıları 10-13 tcf'lik rezerve ulaşan 4 keşif yaptı. 2010 yılında gerçekleşen offshore doğal gaz keşifleri Tanzanya'nın gelecekte LNG ihraç eden ülkeler arasında olacağını gösteriyor. Ancak bunun gerçekleşmesi için gereken altyapı yatırımlarının 40 ila 60 milyar dolar arasında olması tahmin ediliyor. Henüz uzun vadeli alıcı garantisi olmamasının gerekli finansmanın alınması konusunda gelecekte zorluk yaratması bekleniyor. Mevzuat ve kontrol mekanizmalarının eksikliği de doğal gaz alanındaki yatırımların gelişmesini engelleyen ikinci bir unsur.

Doğal gaz sektöründeki mevzuat

Vergilendirme: Doğal gaz projelerindeki vergilendirme sistemi, projenin içeriğine göre uygun olan kanunlara göre şekillendirilecektir. Mid ve Downstream çalışmaları genel endüstriyel projeler olarak değerlendirilecek, standart KDV ve gümrük vergilerine tabi olacaktır. Upstream üretim çalışmaları ayrı ticari teşekküller olarak kabul edilecek ve telif ücreti, kar vergisi ve diğer gelir vergilerine tabi tutulacaktır. Bu düzenleme içinde downstream ve upstream çalışmaların birlikte yapıldığı paket sistemler teşvik edilmemektedir.

ENERJİ SEKTÖRÜNDEKİ KURUMSAL YAPI VE ETKEN AKTÖRLER :

- 1. Enerji ve Mineraller Bakanlığı (The Ministry of Energy and Minerals).**
- 2. Enerji ve Su Altyapı Düzenleme Kurumu (Energy and Water Utility Regulatory Authority).**
- 3. Kırsal Enerji Ajansı (Rural Energy Agency).**

ÜLKENİN ELEKTRİK ENERJİSİ TÜKETİM DURUMU :

- Talep edilen en yüksek serbest elektrik kapasitesi 950-1000 MW civarındadır.**
- Elektrik enerjisine olan talebin yıllık artış oranı %10 - 15% arasındadır.**
- Ülkenin yıllık enerji tüketimi 5,740.84 GWh (2012)'dir.**
- Günlük talep edilen en yüksek enerji miktarı 16.9 GWh'dir.**
- Ülkenin sadece %14'ünde elektrik enerjisi kullanılmaktadır (%12 Kent Merkezleri - %2 Kırsal Bölgeler)**

ELEKTRİK FİYATLARI :

Tanzanya'da dört farklı fiyat seviyesi vardır;

- **Yurtiçi Düşük Kullanım Tarifesi (DI):** aylık 50 kWh'den az tüketimler için sübvans ve hizmetleri içeren 230V elektrik arzu.
- **Genel Kullanım Tarifesi (T1):** 283 kWh üstü tüketimler için 230V veya 400V elektrik arzu.
- **Düşük Voltajlı Kullanım Tarifesi (T2):** 7500 kWh'den fazla, ancak 500 KVA'dan az tüketimler için 400V elektrik arzu.
- **Yüksek Voltajlı Kullanım Tarifesi (T3):** 11 kV ve üstü tüketim yapan kullanıcılar için.
- **Ortalama elektrik tarifesi 12.6 USc/kWh.**

ELEKTRİK SEKTÖRÜ STRATEJİSİ :

Hükümetin amacı, Tanzanya'daki sosyo-ekonomik büyüme için elektrik erişimi sağlamaktır. Ocak 2013 öncesi, elektrik bağlantı ücretleri tüm alanlar için tek fiyat olmuştur.

TANZANYA ENERJİ SEKTÖRÜ ZORLUKLARI :

- **Düşük enerji güvenliği, güvenilir enerji kaynakları, kalitesiz enerji arzı ve yüksek elektrik kayıpları (21-23%).**
- **Tanzanya'nın elektrik sektörü ağırlıklı olarak hidroelektrik enerjisine bağlıdır. Ancak hidroelektrik enerji kurak dönemlerde kullanılamamaktadır.**
  - **1992-1993, 2005-2006, 2009-2010, 2010-2011 dönemlerinde karşılaşılan kuraklıkların etkileri:**
    - **Enerji kaynağı kapasitesinde azalma;**
    - **Kısıtlı depolanmış enerji (2012 yılında depolanmamış enerji seviyesi 66.3 GWh'dir);**
    - **Elektrik kesintisi sıklığı (2012 yılında 6 sistem kesintisi yaşanmıştır. Toplam kesinti yaşanan süre 20.3 saattir);**
    - **Bağımsız üretimlerde (IPP) yüksek maliyet (2011 yılı sonunda fosil yakıt kullanımı kira kapasitesinin maliyetleri 30-43 USc / kWh).**
- **Dağıtılmamış elektrik; eski ve aşırı yüklü İletim ve Dağıtım Sistemleri'nden kaynaklı yüksek teknik kayıplar.**

ENERJİ STRATEJİLERİ - ÜRETİM ARTIRMA PROJELERİ :

- **Mtwara-Darüsselam (532 km) doğa gaz boru hattı projesi -784 MMcf/d (3,900 MW) – 2014**

- **Kinyerezi I Çift Yakıt Üretim Tesisi (150MW) – 2014**
- **Kilwa (Somanga) Gaz Santrali (IPP 210MW) – 2014**
- **Kinyerezi II Gaz Santrali (240MW) – 2015**
- **Mnazi bay Gaz Santrali (300MW) – 2016**
- **Kiwira Kömür Santrali (200MW) – 2016**
- **Kinyerezi III Gaz Santrali (300MW) – 2016**
- **Ngaka Kömür Santrali – 2016**

ENERJİ STRATEJİLERİ - İLETİM GENİŞLEME PROJELERİ :

- **220kV Makambako – Songea (320km) – 2015**
- **400kV Iringa – Shinyanga (648km) – 2015**
- **220kV Kiwira - Mbeya (100km) – 2016**
- **400kV Singida – Arusha – Nairobi (577km) – 2016**
- **400kV Kasama - Mbeya (220km) – 2016**
- **400kV Mbeya – Iringa (280km) – 2016**

(Kaynak:<http://www.usea.org/sites/default/files/event/Tanzania%20Power%20Sector.pdf>)

TANZANYA'DA İŞ ORTAMI:

Dünya Ekonomik Forumu'nun 2012-2013 Küresel Rekabet Raporu'na göre, Tanzania 140 ülke içinde 120. sırada yer aldı. Dünya Bankası'nın "Ease of Doing Business" raporunda ise 185 yer içinde 134. sıradaydı. Artan yatırım ve iş imkanlarına rağmen, Tanzania'nın diğer ekonomilere göre geride kalmasının nedeni aşağıdaki nedenlerle açıklanabilir¹:

- 1- Yolsuzluk
- 2- Finansmana erişim
- 3- Yetersiz altyapı
- 4- Enflasyon
- 5- Yeterince verimli olmayan devlet bürokrasisi

Tanzania Yatırım Ajansı² (Tanzania Investment Center TIC), ülkede yatırım fırsatlarının tanıtımı ve koordinasyonu ile ilgilenen ana kuruluştur. Ajans, yatırım yapmak isteyen kuruluş ve şirketler için prosedürler hakkında danışmanlık hizmeti vermesinin yanı sıra yabancı yatırımcıları yerel ortaklarla buluşturmaktadır. TIC yatırımcılara çalışma izni, lisans gibi belgelerin teminatında da yardımcı olmaktadır.

Dünya Bankası'nın küresel "Doing Business" projesi kapsamında yaptığı çalışmaya göre Tanzania'da bir şirket açmak için gereken süreçler, ortalama süre ve ücretler aşağıda belirtilmiştir:

¹ Dünya Ekonomik Forumu (WEF) 2012-2013 Küresel Rekabet Raporu

² Tanzania Investment Center: (+255) 22 211 6328/32 , www.tic.co.tz

- 1- Şirket ismi için Şirket Kayıt ve Lisans Makamı'ndan (BRELA) izin almak: 1 Gün
  - 2- Riayet işlemleri için noter onayı almak: 1 Gün (10,000-50,000 TZS)
  - 3- Şirket kurmak için resmi başvuruda bulunmak ve kuruluş sertifikası almak: 4 Gün (236,200 TZS)
  - 4- Vergi Numarası için başvuru: 2 Gün
  - 5- Yerel ticaret ofisinde iş lisansına başvurmak: 6 Gün (1,000 TZS)
  - 6- KDV sertifikası için başvurmak: 4 Gün
  - 7- Çalışan tazminat sigortası için Milli Sigorta İşletmesi veya herhangi bir sigorta kurumuna kayıt yaptırmak: 1 Gün
  - 8- Milli Sosyal Güvenlik Fonu Kayıt Numarası almak: 7 Gün³
- (Son güncelleme: Haziran 2013)

Tanzanya'da yatırım yapmak isteyen şirketlerin:

- İş planı veya fizibilite etüdü
- Memorandum ve şirket mukavelesini
- Teşvik belgesi
- Kira sözleşmesi veya tapu
- Yabancı uyruklu çalışanlar için A veya B sınıfı oturma izni belgelerini temin etmeleri gerekmektedir.⁴

TANZANYA'DA YATIRIM İÇİN BİLGİ KAYNAKLARI:

İş Kayıt ve Lisans Kurumu: (+255) 22 218 0141 www.brela-tz.org

Tanzanya Göçmen Bürosu: (+255) 22 285 0575/6 www.immigration.go.tz

Tanzanya Yatırım Merkezi: (+255) 22 211 6328/32 www.tic.co.tz

Tanzanya Vergi Dairesi: (+255) 78 680 0000 www.tra.go.tz

Tanzanya Özel Sektör Vakfı: (+255) 22 260 1913 www.tpsftz.org

Tanzanya Ticaret Geliştirme Makamı: (+255) 22 285 0238 www.tantrade.or.tz

İhracat İşlemleri Makamı: (+255) 22 245 1827 www.epza.co.tz

Zanzibar Yatırım Tanıtım Makamı: (+255) 24 223 3026 www.zanzibarinvest.org

Tanzanya Madencilik ve Enerji Odası: (+255) 22 2667594 <http://www.tcme.or.tz/>

Tanzanya Enerji ve Madenler Bakanlığı: (+255) 22 2117156 <http://www.mem.go.tz/>

---

³ 1 Tanzanya Şilingi (TZS)= 0.000628\$ (6 Ocak 2014)

⁴ Ülke piyasasına girmek isteyen şirketler detaylı bilgi için TIC'nin yatırım rehberini inceleyebilirler.